

بررسی تحلیل روش‌های آموزش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان دوره ابتدایی

صادق پیشگو^۱، حمیدرضا روشن نسب^۲، سید یعقوب حسینی نژاد^۳

چکیده

در پژوهش حاضر که با عنوان "تحلیل روش‌های آموزش تفکر انتقادی به دانش‌آموزان دوره ابتدایی" انجام گرفت، بر مبنای همین روش تحقیق پس از مطالعات مبانی نظری، به گردآوری تمامی مفاهیم مرتبط با آموزش و پرورش کودکان ابتدایی و سپس به گردآوری تمامی مطالب و منابع مربوط به تفکر انتقادی پرداخته شد. در خلال این مطالعات تمامی روش‌های موجود تدریس و کتب و مقالات مربوطه نیز مطالعه و بررسی گردید. پس از کنار هم قرارداد همه داده‌های گردآوری شده از میان روش‌های تدریس گوناگون به علت اهمیت سن دوره ابتدایی و البته تفاسیری که در این تحقیق آمده است در نهایت علاوه بر معرفی روش‌های تدریس انتخابی به کم و کیف آن‌ها پرداخته و ارتباط آن‌ها را با مفاهیم و ویژگی‌های تفکر انتقادی نشان داده و به تحلیل کشیده‌ایم.

واژگان کلیدی: تفکر، تفکر انتقادی، دانش‌آموزان دوره ابتدایی، روش‌های تدریس

¹ نویسنده مسئول، لیسانس، رشته حسابداری، دانشگاه پیام نور مارگون، Sadeg.peshgo1456@gmail.com

² کارشناسی، رشته علوم تربیتی گرایش آموزش و پرورش پیش دبستانی و دبستانی، دانشگاه آزاد گچساران، HamidReza.RoshanNesab1330@gmail.com

³ کارشناسی، رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور بروجن، hosseninejadyaghob@gmail.com

1_ مقدمه

یکی از ویژگی‌های اساسی انسان آگاهی از رفتار خود و برخورداری از نیروی تفکر است. به عبارت دیگر انسان می‌تواند از رفتار خود آگاه باشد و در برخورد با مسائل و امور متفاوت از نیروی تفکر خود استفاده کند. (شریعتمداری ۱۳۷۹) اگرچه علاقه به توانایی‌های تفکر انتقادی در محافل آموزشی پدیده‌ای جدید نیست و منشأ چنین علاقه‌ای به مکتب افلاطون برمی‌گردد. (مایرز، ترجمه ایبلی، 1380) متأسفانه علی‌رغم تأکید و توجه به مسأله تفکر در اهداف نظام‌های آموزشی و ادعاهای مسئولان، متصدیان و مجریان آموزشی، در عمل برای تشویق دانش‌آموزان در جهت تفکر و به‌ویژه بکارگیری تفکر انتقادی اراده و انگیزه کافی وجود ندارد. معلمان نیز با وجود اظهاراتی که حاکی از پذیرفتن این فرض است که تفکر انتقادی راه را برای آموزش بیشتر و بهتر هموار می‌کند، همواره با شیوه‌های قالبی و حذف حقایق و ایجاد محیط خشک انضباطی، زمینه را برای حفظ کردن اطلاعات مرتبط و نامرتبط با زندگی واقعی سبب به هدر رفتن هزینه‌ها امکانات و حفظ کردن مطالب و انباشتن ذهن دانش‌آموز از اطلاعات مرتبط و نامرتبط با زندگی واقعی سبب به هدر رفتن هزینه‌ها امکانات و قابلیت‌های افراد می‌شود. برای آنکه نسلی پویا و تلاشگر داشته باشیم، باید شیوه‌های قضاوت درباره جامعه و تفکر در مورد زندگی خویش و دیگران را بیاموزند. (شعبانی، ۱۳۷۱، به نقل از، ملکی، ۱۳۸۶). مدارس امروز متأسفانه به دلیل پیشرفت‌های علوم و فنون و بر اساس بعضی از رویکردهای روان‌شناسی، توجه خود را بیشتر به انتقال اطلاعات و حقایق معطوف کرده و از تربیت انسان‌های متفکر و خلاق فاصله گرفته‌اند (همان). مسأله اصلی اینجاست که روش‌هایی که امروزه به‌عنوان روش‌های پرورش تفکر انتقادی شناخته می‌شوند تا چه اندازه واقعاً پرورش‌دهنده تفکر انتقادی بوده و آیا صرف اجرای این روش‌ها منجر به تفکر انتقادی می‌شوند یا باید داری استراتژی و شرایط خاص اجرا و ارزشیابی باشند؟ و معلمان در اجرای آن‌ها چه ملاک‌ها و شرایط و ضوابطی را باید رعایت کرده و مدنظر قرار دهند؟

2_ مبانی نظری

2_1_ انواع آموزش:

روش‌های آموزشی به‌منظور ایجاد محیط‌های یادگیری و برای مشخص کردن ماهیت فعالیتی که معلم و یادگیرنده طی درس با آن درگیر می‌شوند مطرح می‌شود. با اینکه غالباً روش‌های خاص با راهبردها مورد استفاده قرار می‌گیرند. (ابراهیم قوامی، ۱۳۸۷) روش‌های آموزش را شیوه‌ها و سبک‌های یادگیری نیز می‌نامند. مارسل^۴ (۱۹۴۶) اعتقاد دارد که بهترین تعریف از تدریس و آموزش سازمان‌دهی یادگیری است. و استدلال وی برای این تعریف آن است که تدریس مؤثر به سازمان‌دهی یادگیری برای رسیدن به نتایج مطلوب و معتبر است. برای پرداختن به بحث آموزش شایسته است تنها دو مدل کلی آموزش مستقیم و غیرمستقیم را بررسی نماییم.

2_1_1_ آموزش مستقیم:

راهبرد آموزش مستقیم راهبردی است که در سطح وسیعی معلمان به آن گرایش دارند و آن را مورد استفاده قرار می‌دهند. این راهبرد معلم محور است و شامل روش‌هایی از قبیل سخنرانی، سؤال پرسیدن، تدریس صریح، تمرین و آرایه است روش تدریس مستقیم برای آرایه اطلاعات و آموزش گام‌به‌گام مهارت‌ها مؤثر است. این راهبرد همچنین برای معرفی سایر روش‌های تدریس مستقیم یا فعال کردن دانش‌آموزان در ساخت دانش خوب عمل می‌کند. آموزش مستقیم معمولاً به‌صورت استقرایی آرایه می‌شود، به این معنی که ابتدا یک قاعده، تصمیم‌ها آرایه شود و بعد با مثال‌ها به تصویر کشیده می‌شود. گرچه به نظر می‌رسد این روش ساده‌ترین روش برای تدریس است، اما روش مستقیمی که اثربخش باشد، اغلب پیچیده‌تر از آن است که به نظر می‌آید. روش مستقیم به‌طور گسترده‌ای در میان معلمان به‌ویژه در پایه‌های بالا رواج دارد در روش مستقیم آموزش و نگرش‌های مورد نیاز برای تفکر انتقادی و یادگیری گروهی بین فردی بهتر است. برای اثربخش‌تر ساختن و دستیابی بهتر به هدف‌های آموزشی، این روش‌ها در کنار روش‌های دیگر آموزش به کار گرفته شوند. (ابراهیمی قوام، 1387) در این نوع از آموزش وقتی که معلم درگیر نقش آموزشی است. آموزش معمولاً مدل‌سازی، سخنرانی یا سؤال کردن است اما توجه به نقش دانش‌آموزان به‌عنوان عنصر اصلی فرآیند یادگیری تا حدی است می‌توان نقش وی را در حد

⁴ marsell

دریافت‌کننده اطلاعات و پاسخ‌دهنده به آن‌ها دانست آن‌ها معمولاً تلاش، تمرین، تصحیح می‌کنند و در حال شنیدن و یادداشت‌برداری هستند و نهایتاً سؤال می‌کنند و جواب می‌گیرند (مک تیگه و ویگنز، ۲۰۰۶).

2_1_2_ نظریه ساختن گرایی:

این نظریه به فلسفه نسبیت‌گرایی وابسته است در فلسفه نسبیت‌گرایی دانستن امری نسبی تلقی می‌شود و بر نقش یادگیرنده در ساختن دانش تأکید می‌شود، در مقابل نظریه عینیت‌گرایی: چنین فرض می‌شود که جهان عینی مستقل از یادگیرنده وجود دارد و یادگیرنده در ضمن یادگیری نسخه‌ای از این جهان خارج از ذهن را به درون ذهن خود می‌فرستد. اما در نظریه سازندگی چنین فرض نمی‌شود بلکه این‌گونه تصور می‌شود که خود او به‌طور فعال به ساختن دانش می‌پردازد.

بنا به ویژگی‌های مختلف افراد و ادراکات متفاوت آنان، دانش هرکسی منحصر به خود اوست و هیچ نوع قانون علمی ثابت و جهان‌شمولی وجود ندارد. بلکه هرگونه دانشی نسبی و از شخصی به شخص دیگر و از زمانی به زمان دیگر فرق می‌کند.

شرایط یادگیری از نظر پیروان سازندگی:

هدف‌های آموزش مبتنی بر سازندگی شامل حل مساله - استدلال - تفکر انتقادی و استفاده فعال از دانش آموز است. (سیف، ۱۳۸۷ صص ۶۸۶۷) دریسکول در کتاب روانشناسی یادگیری برای آموزش (۱۹۹۹) مطالب ذیل را بیان کرده است که برای تحقق هدف‌های یادگیری مفید است:

- 1- محیط‌های یادگیری پیچیده: چون دنیای واقعی موقعیت‌های پیچیده را بر سرراه یادگیرندگان قرار می‌دهد محیط‌های آموزشی باید او را با اینگونه مسائل و موقعیت‌های پیچیده روبه‌رو سازند.
- 2- مذاکره اجتماعی: مشارکت اجتماعی فرد را یکی از شرایط مهم یادگیری به حساب می‌آورند و بسیاری از مسائل که به‌تنهایی قابل حل نیست از طریق تبادل اندیشه و مشارکت گروهی میان یادگیرندگان حل می‌شود.
- 3- پهلوی هم نهادن وجوه چندگانه: یعنی موضوع واحدی از دیدگاه‌های متفاوت یا با توضیحات مختلف مورد توجه قرار داده شود و یادگیرنده از کوه اندیشی و باریک‌بینی بپرهیزد و وسعت اندیشه پیدا کند. (دریسکول، ۱۹۹۹)

2_1_3_ نظریه شناخت گرایی:

روان‌شناسان شناخت‌گرا رفتار را وسیله یا سرخشی برای استنباط یا استنتاج پدیده‌های شناختی یا آنچه در ذهن انسان می‌گذرد دانند. آنان رفتار آشکار را موضوع اصلی علم روانشناسی نمی‌دانند. بلکه بیشتر فرایندهای ذهنی که به اعتقاد آن‌ها رفتار ناشی از آن می‌شود توجه دارند. به عبارت دیگر، شناخت‌گرایان راه‌هایی را که در آن فرد به شناسایی امور می‌پردازد، بررسی و مطالعه می‌کنند. از این‌رو یادگیری را تغییرات حاصل در فرایندهای درون ذهن می‌دانند، نه ایجاد و تغییر در رفتار آشکار، در نتیجه «شناخت» موضوع اصلی پژوهش‌های شناخت‌گرایان است. (شعبانی، ۱۳۸۷) نظریه‌پردازان شناختی به شاگردان در فرایند یادگیری همچون پردازش‌کنندگان فعال اطلاعات می‌نگرند، کسانی که تجربه می‌کنند و برای حل مسائل جدید مفید تشخیص می‌دهند به‌کارگیرند. بجای اینکه به‌طور می‌انفعالی تحت تأثیر محیط قرار گیرند، فعالانه انتخاب، تمرین توجه، یا چشم‌پوشی می‌کنند، به همین دلیل، شناخت‌گرایان موقعیت یادگیری را یکی از مهم‌ترین عوامل در فرایند یادگیری می‌دانند. (شعبانی و مهر محمدی، ۱۳۸۷)

راهبردهای شناختی ابزار یادگیری هستند که شامل؛ تکرار یا مرور بسط یا گسترش و سازمان‌دهی است راهبردهای شناختی به ما کمک کنند تا اطلاعات تازه را برای ترکیب با اطلاعات قبلی آماده کرده و ذخیره‌سازی آن‌ها را در حافظه درازمدت تسهیل کنیم (سیف، ۱۳۸۹)

⁵ mack tige v vigens

2_2_ مفاهیم فلسفی تفکر انتقادی:

در مورد تفکر انتقادی فیلسوفان متعددی نظرات خاص خود را داشته‌اند اما با توجه به شکل امروزی تفکر انتقادی بایستی بیشتر نظرات فیلسوفان معاصر و جدید را بررسی نمود و مورد توجه قرار داد. در این پس جان دیویی (۱۹۳۸) فردی است که از نهضت تفکر انتقادی در آموزش و پرورش حمایت می‌کند و جزء نفرات اول در این زمینه است. وی این تفکر را به‌عنوان تفکر انعکاسی بیان می‌دارد: « فعالیت مداوم و با دقت از عقاید یا فرضیات متشکل از دانش و ... آن شامل تلاش آگاهانه و ارادی است که عقاید را بر اساس محکم بنا می‌نهد و این اساس مدارک، شواهد و عقلانیت و خرد است. » در بین دیگر فیلسوفان که در این زمینه صاحب‌نظرند انیس نظرات مهمی را بیان نموده است. نظر وی درباره تفکر انتقادی چنین است تفکر انعکاسی مستدل که بر سرنوشت عقاید و اعمال تمرکز دارد. (انیس، ۱۹۸۵) علاوه بر این، انیس به‌طور استاد آن‌ها ۱۲ ویژگی تفکر انتقادی را شرح می‌دهد.

۱۲ حالت و ۱۲ توانایی از تفکر انتقادی او که یک طبقه‌بندی از مواضع و حالت‌ها و توانایی‌های تفکر انتقادی را ارائه می‌دهد که این طبقه‌بندی فقط ترسیم مهارت‌های تفکر انتقادی را شامل نمی‌شود بلکه همچنین مهارت‌هایی را که یک متفکر باید دارا باشد بیان می‌کند (انیس، ۱۹۸۷)

1. اولین و مهم‌ترین جنبه تفکر انتقادی فهم «معنای گزاره» است معنای ضمنی عبارت این است که اگر شخصی معنی گزاره‌ای را بداند، باید بتواند شواهدله و علیه این گزاره را جمع‌آوری کند و از آن‌ها در شرایط متفاوتی که گزاره معنای متفاوتی پیدا، می‌کند استفاده کند.
2. تثبیت به داوری آنگاه که ابهامی در استدلال وجود دارد. این جنبه از تفکر انتقادی شکل پیچیده‌تری از جنبه اول است. و به این نکته اشاره دارد که برای اثبات درستی گزاره‌ها باید به شواهد مستقل و امور مدلل روی آورد و در این رابطه تلاشی کرد که ابهامات موجود در استدلال و تناقضات گزاره‌ها رفع گردد.
3. داوری در مورد گزاره‌های متناقض در موردقیاس‌ها و استقراءهای ناشی از زمینه‌های خاص یکی دیگر از جنبه‌های تفکر انتقادی است.

4. داوری در مورد استنتاج ضروری، این مورد از مهم‌ترین معرفت‌های تفکر انتقادی است. آنگاه که استدلال منطقی شکل قیاسی به خود می‌گیرد این جنبه از تفکر انتقادی را می‌توان این‌طور مطرح کرد که: اگر مقدمات و قضایای اولیه در استدلال مورد انکار قرار گیرد، نتایج خاصی را با خود به همراه می‌آورد. به عبارت بهتر می‌توان گفت دست‌کاری مقدمات الزاماً با نتایج خاص همراه است، مثلاً محققان در تحقیقات تجربی، باکم و زیاد کردن اندازه یک متغیر به بررسی نوسان متغیرهای دیگر می‌پردازند همچنین تفکر انتقادی داوری در مورد گزاره‌های خاص است.

5. گزاره‌ها ممکن است برای مقاصد خاصی روشن‌تر باشد. درحالی‌که در موارد دیگر این‌طور نباشد. در چنین موقعیت‌هایی یا باید گزاره اصلاح شود و یا موقعیت تغییر یابد. در شرایطی که گزاره‌ای باهدف متناسب نباشد بررسی صحت و وسقم آن کار بی‌فایده است.

۶. داوری در مورد کاربرد اصول در موقعیت‌های خاص، تصمیم‌گیری در مورد کاربرد اصولی و فرضیه‌ها، مشابه تصمیم‌گیری در موردقیاس است اما اختلاف مهمی نیز در اینجا وجود دارد. اصول و فرضیه‌ها جهان‌شمول نیستند و دارای محدودیت‌های زمین‌های هستند. بعضی اوقات این محدودیت‌ها تا آنجا عمل کنند که خود اصل را نیز تغییر می‌دهند. در چنین مواردی می‌توان به زمینه‌ها مراجعه کرد. و بدون واهمه از این اصل استفاده کرد.

7. داوری در مورد پایه‌های گزاره‌های مشاهده‌ای گزاره مشاهده‌ای، گزاره‌ای توصیفی و خاص است. در طول سالیان در از دانشمندان و صاحب‌نظران در رشته‌های مختلف به مشاهدات دقیق پرداخته‌اند و بر اساس آن‌ها به مجموعه‌ای از قواعد برای داوری دست‌یافته‌اند. این قواعد حاصل تفکر انتقادی اندیشمندان در حوزه‌های مختلف علمی است که به‌صورت یک نظام عقلانی درآمده و راه را برای توصیف، تبیین و پیش‌بینی و کنترل وقایع هموار ساخته‌اند.

8. داوری در مورد تائید یک نتیجه استقرایی، نتایج استقرایی به سه دسته تقسیم می‌شوند، تعمیم‌های ساده، تبیین فرضیات و نظام‌های نظری، در نمونه اول مثلاً می‌توان گفت، مردم سرخ‌پوست تند مزاجند. زیرا عده زیادی از آن‌ها تند مزاجند در مثال دوم می‌توان گفت: در نظام‌های نظری می‌توان از نظریه سیستم‌ها و قدرت تبیین آن مثال آورد.

9. دآوری در مورد تشخیص و تعریف مساله، انسان هنگامی که در موقعیتی قرار می‌گیرد که با وضعیت مطلوب و مورد انتظارش همخوانی ندارد. احساس مشکل می‌کند همین احساس باعث می‌گردد وی به دنبال یافتن عواملی که موجب بروز این مساله شده است برآید. بدین ترتیب افراد به پرورش این وجه از تفکر انتقادی در خود می‌پردازند.

11. دآوری در مورد مفروضات، مفروضات می‌توانند در قالب پیش‌فرض قضیه و یا نتیجه درآید، پیش‌فرض‌ها همواره وجود دارند و به تفکر جهت می‌دهند، مثلاً این عبارت می‌تواند یک پیش‌فرض باشد. «اشتباهات گذشته باعث شده امروز مشکلات زیادی در رابطه با حمل‌ونقل داشته باشیم».

2-2-1- مفهوم روانشناسی تفکر انتقادی:

برخلاف تئوری‌های مبتنی بر فلسفه، نظریه‌های مبتنی بر روانشناسی بیشتر در بعد شناختی تفکر انتقادی تأکید دارد. برای مثال بارتلت (۱۹۸۵) تفکر را به‌عنوان «بسط مدرک در سازگاری با آنچه از مدارک که شکاف‌های را پر می‌کند» بیان می‌کند. در یک مقایسه سیگل (۱۹۸۴) آن را چنین بیان می‌کند «یک فرایند فعال که شامل تعدادی از عناصر فکری عملیاتی مانند، قیاس، استنتاج، استدلال، ترتیب‌گذاری، طبقه‌بندی و تعریف روابط آن‌هاست، می‌داند.»

در تعریف دیگر در دیدگاه روانشناس تفکر انتقادی چنین است «یک تلاش و فعالیت سیستماتیک برای فهمیدن و ارزیابی استدلال‌هاست» (مایرو گودچایلد، ۱۹۹۰) در تعریفی دیگر «یک توالی از فعالیت‌های نمادی درونی که منجر به تولید ایده‌های جدید یا نتیجه‌گیری می‌شود» (اریکسون و هاستی، ۱۹۹۴) از دیدگاه مک باندی (1996) «یک حالت از پرس‌وجو کردن استدلال‌هاست» و در طبقه‌بندی کلاسیک بلوم (1956⁶) خوبی را در دو طبقه بالا و پائین طبقه‌بندی کرده است که طبقه بالا نیازمند فعالیت‌های پیچیده فکری است و طبقه پایین نیاز به فعالیت فکری پیچیده ندارد.

2_3_ روش‌های تدریس:

معلم بدون شناخت روش‌های مختلف تدریس هرگز قادر به انتخاب صحیح یکی از این روش‌ها نخواهد بود. او هر اندازه که با روش‌های مختلف تدریس آشنا باشد، در موقعیت‌های مختلف برای رسیدن به مقاصد آموزشی، آزادی عمل بیشتری خواهد داشت. (سیف، ۱۳۸۷، ص ۲۴۱)

همانطور که میدانیم، طبقه‌بندی‌های متفاوتی از روش‌های تدریس گوناگون توسط صاحب‌نظران این رشته انجام گرفته است، مانند روش‌های: «سنتی و نوین»، «انفرادی و گروهی»، «معلم محور و شاگرد محور»، «فعال و غیرفعال». که نمونه‌های آن‌ها به‌صورت فهرست‌وار و مختصر در پی می‌آید:

1- روش تدریس توضیحی: منظور انتقال مقدار زیادی از اطلاعات به گروه کثیری از مخاطبان در محدوده زمانی کوتاه پدید آمده است. این روش بسیار اثرگذار است ولی از سوی برخی، از این‌رو که فراگیران را از نظر ذهنی منفعل می‌کند، مورد انتقاد قرار گرفته است. (آقازاده، محرم، تهران، آبیژ، ۱۳۸۴، ص ۲۴۸)

2- روش تدریس مبتنی بر بیان افکار: این روش دو بعد اساسی دارد: شناختی و اجتماعی. بعد شناختی مربوط به عملیات فکری دانش‌آموز و بیان افکار در ضمن کار است. یعنی، یادگیرنده در جریان کاری که انجام می‌دهد با صدای بلند شرح عملیات نیز می‌دهد. گاه این عملیات مبتنی بر الگو و گاه به‌صورت مستقل انجام می‌گیرد. بعد اجتماعی روش تدریس بیان افکار مربوط به سهیم‌سازی دیگران در محصول اندیشه فردی یا اجتماعی است. (آقازاده، محرم، آبیژ، ۱۳۸۴، ص ۲۵۹)

⁶ Bloom.b

3_ پیشینه تحقیق:

یکی از بخش‌های مهم تحقیق، بخش مربوط به پیشینه و ادبیات تحقیق است. جان دیوئی اعتقاد دارد مطالعه ادبیات تحقیق، به محقق کمک می‌کند تا بینش عمیقی نسبت به جنبه‌های مختلف موضوع تحقیق پیدا کند (دلآوری، ۱۳۸۵، ص ۱۸۲). در ادبیات موضوع، آخرین دستاوردهای علمی پیرامون مسئله بررسی می‌شود و در پیشینه تحقیقات، تحقیقات مشابه مورد بررسی قرار می‌گیرد. لذا محقق در این تحقیق به بررسی تحقیق‌های داخلی و خارجی که در ارتباط با تفکر انتقادی صورت گرفته است، پرداخته و آن‌ها را بیان می‌دارد. خلاصه بررسی پیشینه تحقیق، دانش موجود را درباره موضوع مورد بررسی، بیان و کمبودهای آن را مشخص می‌کند. همچنین این کار باعث می‌شود. از دوباره‌کاری بیشتر در ارتباط با موضوع جلوگیری شود (دلآوری، ۱۳۸۵، ص ۱۸۲).

شعبانی (۱۳۷۸) در پژوهشی با عنوان تأثیر روش حل مساله به صورت کارگروهی بر تفکر انتقادی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی شهر تهران انجام داده که نتایج زیر به دست آورده است. دو گروه آزمایش و کنترل در عامل ثمره کل متغیر ملاک (تفکر انتقادی) تفاوت معنی‌داری وجود دارد یعنی دانش‌آموزانی که با روش حل مساله به صورت گروهی آموزش دیده‌اند نسبت به گروه کنترل نمره‌ی بیشتری در مهارت‌های تفکر انتقادی دریافت کرده بودند. کاظمی (۱۳۷۹) تحت عنوان بررسی تأثیر روش تدریس حل مساله بر پرورش تفکر منطقی انجام گرفته است که یافته‌های وی نشان می‌دهد برای پرورش تفکر منطقی روش تدریس حل مساله از روش معمولی معلمان کارآمدی بوده است.

4_ روش پژوهش:

این تحقیق از نوع تحقیقات بنیادی - کاربردی بوده و روش این پژوهش روش توصیفی - تحلیلی است. روشی که معمولاً به منظور توصیف عینی و کیفی محتوای مفاهیم به صورت نظام‌دار انجام می‌شود و مطالب مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد به طوری که هر یک از اجزای سازنده موضوع، قابل شناخت و بررسی گردند (حافظ نیا، ۱۳۸۷). بنابراین به ترتیب طرح موضوع ذکر شده، تنظیم و طبقه‌بندی اطلاعات، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری صورت می‌گیرد یعنی مطابق فرایند منظم کار به پیش می‌رود روش‌شناسی تحقیق در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌های و اسناد مکتوب استفاده می‌شود. و همچنین از فرایند فیش‌برداری جهت ضبط و ثبت مطالب استفاده می‌شود. در این فرایند ممکن است عین مطلب به صورت نقل قول مستقیم یا برداشت پژوهشگر از مطلب و به صورت نقل قول غیرمستقیم یا ترجمه از زبانی به زبان دیگر باشد. چون داده‌های بسیاری از تحقیقات علمی، کمی نبوده جنبه آماری ندارد و معیار و مبنای دیگری غیر از روش‌های آماری باید برای تجزیه و تحلیل آن‌ها بکار برد این مبنای و معیار در تجزیه و تحلیل‌های کیفی مشخصاً عقل، منطق و تفکر و استدلال است یعنی محقق با استفاده از عقل و منطق و غور و اندیشه باید اسناد و مدارک و اطلاعات را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهد و حقیقت و واقعیت را کشف و اظهار نماید.

5_ نتایج

5_1_ یاران در یادگیری:

روال یادگیری مبتنی بر تشریح مساعی بر اساس همیاری است. این نوع یادگیری در همه زمینه‌های برنامه تحصیلی و سنین مختلف ممکن است موجب بهبود عزت‌نفس، مهارت اجتماعی و هم‌پیوستگی شود. هدف‌های یادگیری تحصیلی دامن‌های از کسب اطلاعات و مهارت‌ها تا نمودهای کاوشگری رشته‌های تحصیلی را در برگیرد. رد راجر و دیوید جانسون، روبرت اسلاوین و شلومو ویل شاران از جمله نفرات تشکیل دهنده سه گروهی هستند که به ایجاد تحولات بسیاری در کاربرد یادگیری مبتنی بر تشریح مساعی کمک کرده‌اند. جامعه کلی یادگیری مبتنی بر همیاری در انتقال اطلاعات و فنون و در اجرا و تجزیه و تحلیل تحقیقات فعال بوده است. (بروس جویس، ویرایش ۲۰۰۰، ترجمه بهرنگی، ۱۳۸۰، صص ۴۱ و ۴۲)

جانسونز (۱۹۹۵) نشان داده است که مجموعه‌هایی از این تکالیف می‌تواند توانایی هم‌وابستگی، همدلی و نقش‌پذیری شاگردان را افزایش دهد و آنان را در تحلیل پویایی‌های گروهی و یادگیری، ایجاد فضاهای همیاری که مسئولیت دوجانبه و جمعی به بار می‌آورد متخصص سازد. همچنین یادگیری مناسب‌تری را در زمینه‌های مهم حل مسئله فراهم می‌کند (همین ص ۶۵).

شاران می‌نویسد: شواهد به‌طور گسترده‌ای مؤید این مطلب است که شاگردان در یادگیری مبتنی بر همیاری، نسبت به روش بررسی فردی و معمول، در طرح بازخوانی، از چیرگی بیشتری بر مطالب درس برخوردارند. همچنین مسئولیت مشترک و تعامل، احساسات مثبت‌تری نسبت به تکالیف و افراد دیگر ایجاد می‌کند، روابط بهتر بین گروهی به وجود می‌آورد و منجر به تصویر بهتری از خویشتن برای دانش‌آموزان با پیشینه پیشرفت تحصیلی ضعیف می‌شود (بروس جویس، ویرایش 1996، ترجمه به‌رنگی، 1378، ص 93).

ثلث (1960) در مورد کاوشگری می‌نویسد: کاوشگری با روبرو شدن با مسئله تقویت می‌شود، و از کاوشگری معرفت به وجود می‌آید. جریان اجتماعی، کاوشگری را تقویت می‌کند. تدوین برنامه کاوشگری در مرکز تفحص گروهی است (همان، ص 107) وظیفه معلم مشارکت در فعالیت‌های ایجادکننده نظم اجتماعی در کلاس به‌منظور جهت‌دهی آن به‌سوی توسعه کاوش‌گیری است. مقررات ویژه گروهی از روش‌ها و رویه‌های رشته دانشی که بناست آموزش داده شد وجود می‌آید. معلم زمانی بر نظم اجتماعی پدیدار شده به‌سوی کاوشگری تأثیر می‌گذارد که تفاوت رد آموزان و نقش پژوهشگری آن‌ها را که به عضویت آن کلاس درآمده‌اند مشخص کند (ثلث، 1996، ص 80).

5_2_ تفحص گروهی:

بازی و تفکر انتقادی:

آموزش تفکر انتقادی از روش بازی می‌توان به مهارت‌هایی اشاره نمود که از طریق بازی‌های فکری ایجاد توسعه می‌یابند. اهمیت بازی‌ها در آموزش تفکر انتقادی به کودکان دوره ابتدایی بسیار زیاد بوده و به‌عنوان روشی جذاب مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌طور کلی می‌توان مهارت‌های زیر را در تفکر انتقادی نام برد که از طریق بازی ایجاد شده و توسعه می‌یابند:

۱- تحلیل اطلاعات شنیداری و دیداری: همانطور که بیان شد، در مرحله نخست تفکر انتقادی جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها امری مهم و پایه‌ای محسوب می‌گردد. از این‌رو در هر روش آموزش برای آموزش این نوع تفکر نیازمند به طی این مرحله می‌باشد. در روش بازی به دلیل گستردگی زمینه‌ها و بیان موضوعات و تمرکز دانش‌آموز بر روی موضوع طرح‌شده از طریق مشاهده و تجربه کودک به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد و پایه اساسی را برای انجام تفکر انتقادی فراهم می‌نماید.

در پژوهش حاضر که با عنوان "تحلیل روش‌های آموزش تفکر انتقادی به دانش‌آموزان دوره ابتدایی" انجام گرفت، ابتدا مقدمه، ضرورت و اهمیت تحقیق و سپس سؤالات و اهداف تحقیق عنوان گردید، سپس با توجه به کیفی بودن موضوع تحقیق و عقلانی شدن تحلیل‌ها با مشورت اساتید محترم راهنما و مشاور در روش تحقیق "توصیفی-تحلیلی" انتخاب گردید. بر مبنای همین روش تحقیق پس از مطالعات و چک برداری‌های اولیه در بخش مبانی نظری، به گردآوری تمامی مفاهیم مرتبط با آموزش و پرورش کودکان ابتدایی و سپس به گردآوری تمامی مطالب و منابع مربوط به تفکر انتقادی پرداخته شد. در خلال این مطالعات تمامی روش‌های موجود تدریس و کتب و مقالات مربوطه نیز مطالعه و بررسی گردید.

پس از کنار هم قراردادن همه داده‌های گردآوری‌شده از میان روش‌های تدریس گوناگون به علت اهمیت سن دوره ابتدایی و البته تفاسیری در این آمده است، روش‌های آموزش گروهی و اجتماعی (مبتنی بر همیاری) را مناسب‌ترین الگوهای آموزشی در سنین ابتدایی بخصوص برای بنیان نهادن مهارت‌های سطح بالای فکری مانند تفکر انتقادی تشخیص داده و بررسی و تفسیر گردیدند، البته "بازی" به علت اهمیت و تأثیر فوق‌العاده زیاد آن در دوره ابتدایی به‌عنوان یک روش تدریس کامل و مجزا معرفی، توضیح و تفسیر شده است.

6_ نتیجه‌گیری

در دنیایی که تحولات سریع و مخاطره‌آمیز و محدودیت‌های مزن جزو مشخصه‌های زندگی آینده بشر شده است، هیچ گزینه‌ای جز اندیشیدن به صورت انتقادی کارساز نیست. میل و اندیشه انتقادی، یکی از مهم‌ترین ضرورت‌ها برای رویارو شدن با واقعیت‌های دنیای مدرن است. یعنی رهایی از تخیل‌ها و اوهام و توسل به اندیشه، عشق و امید. تفکر انتقادی در جامعه، افراد را از حالت انفعالی بیرون می‌آورد و به آن‌ها مهارت‌ها و توانایی‌هایی می‌بخشد تا بجای تقلید کورکورانه از الگوها و پذیرش بی‌چون‌وچرای والدین، معلمان، سیاستمداران و رسانه‌ها، بتوانند با تمسک به تفکر و اندیشه انتقادی در جستجوی حقیقت و دانایی باشند و هرگز از جستجوی حقیقت و کوشش برای درک پدیده‌های اجتماعی غفلت نرورزند تفکر انتقادی به شهروندان کمک می‌کند تا در مسائل عمومی، داوری هوشمندانه‌ای داشته باشند و به‌طور مردم‌سالارانه در حل مسائل اجتماعی سهیم گردند. بنابراین نتیجه می‌گیریم برای پرورش تفکر انتقادی در افراد جامعه بهترین راه آموزش مهارت‌های آن در مدرسه و از دوره ابتدایی می‌باشد. برای این منظور باید از بهترین و جذاب‌ترین و البته مناسب‌ترین روش‌ها برای این گروه حساس سنی استفاده کرد. وچه روشی بهتر و کارسازتر از فعالیت‌ها و بازی‌هایی که کودکان بیشترین علاقه را در زندگی روزمره خود به آن نشان می‌دهند و بیشتر زمان خود را صرف آن می‌کنند. اولین این فعالیت بازی می‌باشد که با یک مقدار دست‌کاری ساده در نحوه اجرا، نظم دادن، هدفمند کردن از سوی معلم می‌تواند به ابزاری قوی برای آموزش مفاهیم بالای ذهنی مانند تفکر انتقادی باشد. دومین مقوله‌ای که به‌شدت کودکان سنین ابتدایی را برمی‌انگیزاند، باهم بودن، همیاری و مشارکت با همسالان در فعالیت‌های مختلف می‌باشد. از گفتگو تا گردش تا جمع کردن و دسته‌بندی اشیاء و اطلاعات بنابراین از این مقوله نیز می‌توان به‌عنوان دومین ابزار قدرتمند در دست مجریان تعلیم و تربیت جهت انتقال مفاهیم و سطح بالای فکری مانند تفکر انتقادی نام برد.

7_ منابع

- آقازاده، محرم، دبیری اصفهانی، عذرا(1380) اندیشه‌های نوین در آموزش و پرورش، تهران نشر آییژ
- باقری، خسرو، (1375)، دیدگاه‌های جدید در فلسفه تعلیم و تربیت، تهران نقش هستی
- برویس، جویس، ویل، مارشال و دیگران،(1384)، ترجمه بهرنگی، تهران نشر کمال تربیت
- جهانی، جعفر،(1380)، نقد و بررسی مبانی فلسفی الگوی آموزشی تفکر انتقادی لیمپمن، رساله دکترا، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران
- حافظ نیا، محمدرضا، (1386)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- سیف، علی اکبر،(1376)، روش‌های یادگیری و مطالعه، نشر دوران، تهران
- سیف، علی اکبر،(1380)، روانشناسی پرورشی، نشر آگاه تهران
- شعبانی، حسن، (1378)، تأثیر روش حل مسئله به صورت کارگروهی بر تفکر انتقادی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی شهر تهران رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس
- شعبانی، حسن،(1377)، مهارت‌های آموزشی و پرورشی تهران، انتشارات سمت
- شعبانی، حسن،(1382)، روش تدریس پیشرفته(آموزش مهارت‌ها و راهبردهای تفکر)تهران انتشارات سمت
- کاظمی، یحیی،(1379)، بررسی روش حل مسئله بر پرورش تفکر منطقی رساله دکترا، دانشگاه تربیت معلم تهران
- مایزر، چت،(1942)، ترجمه: ابیلی خدایار،(1374)، تهران،(انتشارات سمت)

Analyzing the methods of teaching critical thinking in primary school students

Abstract

In the current research, which was carried out under the title "Analysis of the methods of teaching critical thinking to primary school students", based on the same research method, after studying the theoretical foundations, to collect all the concepts related to the education and upbringing of primary school children, and then to collect all the materials and resources related to Critical thinking was discussed. During these studies, all available teaching methods and relevant books and articles were also studied and reviewed. After putting together all the data collected from different teaching methods due to the importance of the age of the elementary school and of course the interpretations given in this research, finally, in addition to introducing the selected teaching methods, they discussed their merits and demerits and their relationship with the concepts and characteristics of thinking. We have shown criticism and analyzed it.

Key words: thinking, critical thinking, elementary school students, teaching methods